

O KONCEPCIJI ŠKOLSKOG SISTEMA

Modernizacija Armije se manifestuje ne samo u poboljšavanju tehničke baze i sredstava naoružanja, već i u drugim, gotovo isto toliko značajnim aspektima. Jedan od njih je, nesumnjivo, osposobljavanje starešinskog kadra — podizanje njegovih znanja i mogućnosti na nivo potreban da se uspešno prihvati, optimalno koristi i dalje razvija savremena tehnika i tehnologija njene upotrebe. Zato je danas nužno preispitivanje postojećeg i utvrđivanje osnovnih koncepata takvog školskog sistema koji će odgovarati novonaraslilim sadašnjim i perspektivnim potrebama.

Teorijska i praktična pretpostavka razmatranja sistema školovanja starešina u Armiji (pa i sistema vaspitanja i obrazovanja u celini) jeste sagledavanje i utvrđivanje bitnih elemenata od kojih zavisi postavljanje, organizacija i struktura bilo kojeg školskog sistema. Osnovni su ovi: (1) utvrđivanje determinanti školskog sistema, (2) određivanje globalnih ciljeva školovanja, (3) postavljanje principa školskog sistema, (4) utvrđivanje strukture sistema i (5) sagledavanje stručno-andragoških pretpostavki sistema.

OPŠTE DETERMINANTE ŠKOLSKOG SISTEMA

Ako bismo pokušali da izlučimo činioce koji determinišu koncept sistema školovanja starešina čini nam se da bi osnovni bili sledeći:

(1) Društveni odnosi su bitan faktor svakog sistema vaspitanja i obrazovanja, pošto se njima određuju ekonomsko-socijalni položaj, prava i obaveze ličnosti u društvu. U nas je taj uticaj takođe odlučujući. Demokratizacija života i na bazi ove sve razvijenije samoupravljanje, izrazito menjaju društvene odnose u smeru jače afirmacije ličnosti. Radikalno se odstranjuje vlast čoveka nad čovekom, slabi državna sila i upravljanje ljudima. Ovo utiče i na to da se i u Armiji — uvažavajući njene specifičnosti kao organizacije i principe ustrojstva — sve više moraju afirmisati prava i sloboda ličnosti, njena pozicija u procesu obrazovanja i vaspitavanja i odnosi koji se pri tome zasnivaju.

(2) Karakter i ciljevi Armije i koncepcije vođenja rata takođe su određujući činilac sistema vojnog školovanja. Tako se socijalistička suština naše armije i njeni miroljubivi ciljevi vrlo snažno respektuju na školski sistem u vojsci u pravcu njegovog demokratskog konstituisanja. Uopšteno uzeto, ukoliko je karakter Armije

više narodni utoliko će i sistem školovanja vojnih starešina biti više usklađen sa društvenim stremljenjima i društvenim sistemom vaspitanja i obrazovanja. Obratno, vojni školski sistem u militarističkim društvima postaje uzor celokupnom društvenom školskom sistemu.

(3) Društveni sistem vaspitanja i obrazovanja deluje neposredno i predstavlja okvir konstituisanja vojnog školskog sistema. Ukoliko razvoj ide više napred izraženiji su zahtevi za njihovom korelacijom, pa čak i integracijom.

(4) Brzina naučnih otkrića, osobito na području ratne tehnike, primena sve većeg broja modernih sredstava u armijama, brzina promena u tehnologiji rukovanja sredstvima, visok stepen uvođenja automatizacije u proces rukovođenja i upravljanja, u komandovanje i dr. veoma se kompleksno i višedimenzionalno manifestuju, pre svega, u smislu povećavanja zahteva u odnosu na ciljeve školovanja i strukturu i sadržaje vojnog školskog sistema.

(5) U zemljama sa razvijenom vojnom tradicijom školski sistem je jače prožet idejama te tradicije. Isto tako ukoliko je kulturni nivo zemlje viši, postoji i veća mogućnost boljeg izgrađivanja sistema vojnog školovanja, postavljanja njegove bogatije strukture i razvijenijih elemenata.

(6) Demografsko-privredna struktura zemlje određuje materijalni i ljudski potencijal armije. Zemlje sa razvijenijom privredom i mnogobrojnim stanovništvom imaju veće mogućnosti za razvijanje školskog sistema. Snažniji privredni potencijal zemlje ogleda se u materijalnoj osnovi škola i mogućnostima njihovog trajanja.

CILJEVI ŠKOLOVANJA

Sagledavanje i precizno definisanje onoga što se želi školovanjem odlučujući su za izgradnju određenog idejnog modela školskog sistema: koncepcije, principa, elemenata i strukture. Međutim, ne možemo o ciljevima našeg školovanja govoriti preciznije, jer nedostaju potrebni elementi i zaključci, pošto ranije nisu u tom smislu vršena potrebna, i na naučnoj metodologiji zasnovana, istraživanja.

Metodologija istraživanja vaspitno-obrazovnih potreba. Naučna metodologija omogućava da se izbegnu zastranjivanja i dođe do objektivnih podataka o vaspitno-obrazovnim potrebama. Ona olakšava da se svestrano sagledaju i uopšte potrebe, otkriju zakonitosti i tendencije, uzročno-posledične veze, postave ispravni stavovi u pogledu onoga što je potrebno postići u celini i po profilima, drugim rečima, da se definiše kakav kadar se želi za dužnosti koje postoje ili se projektuju u armiji. Zato se takva metodologija sve više prihvata od plana i programa obrazovanja.

Takva istraživanja u nas nisu vršena niti je njihova metodologija razrađena. Otuda se i mi, ovom prilikom, moramo osloniti samo na sopstvena i delom prikupljena mišljenja drugih, mada smo svesni toga da je to najnesigurnija podloga za bilo kakvu analizu.

Ø *profilu starešinskog kadra.* Savremeni društveni, naučni, tehnički, ekonomski i kulturni razvoj doveo je do promene zahteva u odnosu na profilisanje starešinskih kadrova u armiji. Ne možemo ulaziti u diskusiju u kojoj meri je bolje ići na veću globalizaciju ili specijalizaciju profila, mada bi i takvo razmatranje bilo vrlo korisno. Ističemo samo da se danas, posle ranije izražene težnje ka specijalizaciji, oseća obratna tendencija. Polazi se od toga da nije dobro ako se specijalizovanje suviše usitni, jer ne omogućava zameni kadrova. Bolje, je zaključuju pristalice ovakvih shvatanja, da se starešinama da širok fond opštih znanja, dovoljan za brzo nadograđivanje specijalizacije koja postaje sve više varijabilna. Tako, na primer, priroda dužnosti starešina dosta se izmenila samo u poslednjih desetak godina. Sve više se zapaža i neadekvatnost nekih rešenja za koje se ranije smatralo da predstavljaju bazu Armije. Takav je slučaj i sa podoficirskim kadrom.

Ranije su podoficiri osposobljavani za dužnost komandira odeljenja i četnog starešine, a u toku prakse rada u jedinicama — i za neke administrativne ili materijalne dužnosti; ukoliko je rastao značaj rodova i službi i, uopšte, naporedo sa porastom tehnike, podoficir je postajao sve više radnik, određenih stručnih kvalifikacija, uglavnom na nivou kvalifikovanog ili visokokvalifikovanog radnika; u poslednje vreme, usled nedostatka oficirskog kadra, usvojeno je kod nas rešenje da se podoficiri postavljaju i na dužnost komandira voda. Zato, ako danas posmatramo skalu dužnosti podoficira, vidimo da je ona široka i heterogena. Radi se o različitim dužnostima koje se popunjavaju podoficirima verovatno i zbog toga što je to najlakše rešenje i traženje izlaza, jer drugih kadrova nema. Međutim, upravo takvo širenje dužnosti podoficira vodilo je i vodi negaciji tog zvanja.

Podimo od dužnosti komandira voda na koju se danas (delimično) postavljaju podoficiri. Ako se uzme (a to nam izgleda jedino pravilno) da je osnova za određivanje profila starešina dužnost, teško su prihvatljiva sadašnja rešenja po kojima se na dužnost komandira voda postavljaju podoficiri, oficiri i stažisti. Čak ako se i prihvati stav da je dužnost komandira voda za oficira samo priprema, da bi prešao na dužnost komandira čete, a za stažistu izraz nužde — da je ta dužnost određena prvenstveno za podoficire — postavlja se niz pitanja u smislu opravdanosti da komandiri vodova budu podoficiri. I pod uslovom da se osposobljavanje podoficira podigne do nivoa srednje stručne sprema, a kvalifikacije oficira do nivoa visoke sprema, javlja se dilema: da li razlika između dužnosti komandira voda i čete dozvoljava takve diferencirane sposobnosti kadrova? Čini nam se da postoji jedinstvo ove dve dužnosti i da su razlike između njih više kvantitativne nego kvalitativne, pa nisu na mestu takva rešenja. Ona su inače i nova, jer su dužnosti komandira vodova ranije obavljali oficiri.

Ili, posmatrajmo stvar sa druge tačke gledišta! Nivo tehnike i naoružanja raste (sve jedinice manje-više postaju tehničke), obrazovanje vojničkog sastava se naglo povećava (preko polovine vojnika ima srednju ili nepotpunu srednju školu), dok se kvalifikacije

starešina koje izvode vaspitanje i obuku sa vojnicima (postavljanjem podoficira za komandire vodova) snižavaju na nepotpunu srednju (danas) ili u perspektivi na srednju školu. (U građanstvu na višem stupnju osnovne škole nastavnici imaju višu, a na nivou srednje škole visoku stručnu spremu.) Jasno je da je takav odnos krajnje nepovoljan i da se u takvim okolnostima ne mogu očekivati veći rezultati u vaspitno-obrazovnom radu. Pristalice suprotnih mišljenja, ipak smatraju da je takav odnos mogućan, jer se radi o specifičnoj materiji, da su svi vojnici vrlo malo upoznati sa njom, odnosno da su osnovci. Nemamo mogućnosti da se ovde upuštamo u analizu takvih stavova i dokazujemo njihovu pogrešnost. Ističemo samo: da je ličnost nastavnika kompleksna i da vojno gradivo postaje sve manje specifično ukoliko tehnička osnova Armije napreduje. Osim toga, sve je više omladinaca koji su došli u Armiju sa solidnim nivoom vojnih znanja, stečenih u predvojničkoj obuci. Po pravilu on je veći ukoliko je veći i nivo školske spreme.

Kao i o dužnosti komandira voda, može se govoriti i o ostalim dužnostima podoficira. Pokazalo se da je sve manje potreba za ovakvim profilom starešine. Neophodan nam je stručnjak, na nivou vojnog tehničara za stručne dužnosti (a ne visokokvalifikovanog radnika kao sada). Takve vojne tehničare trebalo bi osposobljavati u Armiji, ali bi se mogli regrutovati i iz građanstva. Neke druge dužnosti koje danas obavljaju podoficiri, čini nam se, mogli bi veoma uspešno obavljati i građanska lica ili kadar iz ročnog sastava.

Dužnost komandira voda je toliko stručna da zahteva najmanje nivo znanja ranga više spreme u građanstvu. Ako bi se i pravila razlika između dužnosti komandira voda i čete, ona bi mogla biti jedino adekvatna razlici između više i visoke spreme, a nikako između srednje i visoke.

Savremeni razvoj ukazuje na potrebu da se za ostale dužnosti u Armiji raspolaže još stručnijim kadrom koji bi bio ne samo na nivou nauke i tehnike, već i sposoban da ih razvija. Drugim rečima, Armija mora raspolagati stručnjacima visokih kvaliteta. To bi značilo da se mora već sada sve preduzeti da se takav kadar školuje, unapređuje, jer je poznato da se stručni kadar veoma teško uzdiže. Da bi se to postiglo, bilo bi potrebno izvršiti i odgovarajuće izmene u profilima kadrova i našem školskom sistemu, podići školski sistem (ne formalno) na akademski nivo. Školovanje starešina trebalo bi uskladiti sa visokoškolskim sistemom u društvu.

Jedan deo kadrova u Armiji morao bi da stiže i najviša naučna znanja i zvanja, jer potrebe Armije neprekidno rastu, a praksa pokazuje da je takve potrebe moguće zadovoljiti jedino s osloncem na nauku i širokom primenom naučnih dostignuća u vojsci. Zato bi vojni školski sistem morao omogućavati sticanje najviših naučnih zvanja.

Podizanje nivoa vojnih škola zahtevalo bi i drugi odnos prema nastavničkom pozivu, jer za verifikaciju nivoa škola nije dovoljno samo da programi budu na nivou odgovarajućih programa u građanstvu, već je nužno i da nastavnički kadar bude na tom nivou.

Sve ovo pretpostavlja i drukčiji odnos prema naučnom radu koji nije ni približno na visini koja nam je potrebna. Pri tome bi trebalo imati u vidu sve oblasti nauke, pošto je modernizacija vezana za primenu nauke u svim sferama armijskog života.

Nedostatak egzaktnih istraživanja ne omogućava da se određenije govori o potrebnim profilima kadrova. Ipak, i ovo što je rečeno uverava nas u neophodnost traženja rešenja, jer je očigledno da se sadašnjom orijentacijom ne mogu zadovoljiti ni današnje, a još manje perspektivne potrebe.

Dualizam ciljeva školovanja. Utvrđivanjem vaspitno-obrazovnih potreba daju se najznačajniji elementi za određivanje ciljeva školovanja — u globalu i po profilima. Cilj i nije ništa drugo nego izražavanje na karakterističan način, sa naglašavanjem bitnog, svih zahteva koje treba postići školovanjem. Osnovna namena ciljeva je da, pružajući opštu sliku onoga što treba ostvariti, orijentišu na to celokupno postavljenje i organizaciju školskog sistema; oni predstavljaju bazu na kojoj se konstituiše školski sistem i svi njegovi elementi.

Potreba za uvećavanjem različitih znanja je toliko porasla (modernizacija Armije će još više delovati na tom pravcu) da je nemoguće biti dobar starešina, a da se istovremeno ne bude i dobar stručnjak (tehnike i tehnologije) i društveno-politički radnik. U tom smislu se može govoriti čak i o smanjivanju razlika između starešina i stručnog rukovodioca u modernoj industriji. Zato danas postaje sve očiglednije da starešina mora imati visoku naobrazbu (visok stručnjak, obrazovan i kulturnan čovek). Dolazi sve izrazitije do integracije vojnih i društvenih znanja i zvanja.

Na drugoj strani susrećemo se i sa interesantnim fenomenima na području društvenog života koji u neku ruku vode devalvaciji poziva vojnog starešine. Naime, sve je uočljiviji raskorak između progresivnih društvenih kretanja, sve veće humanizacije ličnosti i sve manje opravdanosti rata kao sredstva rešavanja sporova među narodima i državama, a to se reflektuje u gledanjima na vojni poziv, način rukovođenja i međuljudske odnose u armijama.

Svi ovi (i drugi) razlozi učinili su da se u gotovo svim modernim armijama susrećemo sa izvesnim dualizmom ciljeva školskog sistema. Nastoje se (1) razviti kvaliteti starešine koji dobro poznaje naučne osnove savremene borbene tehnike, ratne veštine i modernog rukovođenja, što objektivno zahtevaju savremeno razvijene oružane snage i (2) omogućiti starešinskom sastavu da stiče široka naučna i društvena znanja, da bi mu se na bazi takvih znanja i stručnih kvalifikacija (društveno prihvaćenih i verifikacionih) obezbedili određeni društveni položaj i zvanje. Time se postiže i određena prelaznost od vojnog na ostale društvene pozive i obratno.

S druge strane, sve je izraženija i obratna težnja — da se omogućí prelazak od građanskog poziva na vojni. To se manifestuje ne samo u većem angažovanju civilnih stručnjaka u vojsci, na takvim položajima koje su sve doskora superiorno zauzimali oficiri, već i

uzimanju tih stručnjaka (uz dodatno vojno doškolovanje) za vojne starešine. Na taj način nekadašnja zatvorenost starešinskog poziva polako se prevazilazi.

Modernizacija Armije, kao i progresivna društvena kretanja u našem društvu, nedvosmisleno govore da se sa ovih pozicija mora prići i određivanju cilja školovanja naših starešina. Taj cilj bi trebalo da obuhvati i jednu i drugu od pomenutih komponenata. Nesumnjivo je da bi se time, pored ostalog, doprinelo i snaženju motivacije za vojni poziv, jer se otvaraju mnogo šire perspektive razvoja.

OSNOVNI PRINCIPI IZGRADNJE ŠKOLSKOG SISTEMA

Određivanje profila čijem ostvarivanju je okrenut školski sistem omogućava i obavezuje da se u skladu sa njim izvedu i principi konstituisanja toga sistema. Ti principi su, opet, osnova za izgradnju strukture i drugih elemenata sistema. U protivnom oni bi bili samo deklaracija, pa i demokratska maska za prikrivanje stvarnih težnji tvoraca sistema. Ova pojava je dosta česta, naročito u vojsci.

Principi na kojima se zasniva naš sadašnji školski sistem nisu dovoljno razrađeni. Pa ni u andragoškoj teoriji nemamo ozbiljnih pokušaja takve vrste, što nesumnjivo otežava rasprave.

Polazeći od opštih današnjih potreba i napred istaknutog cilja, smatramo da je nužno da naš školski sistem bude: jedinstven u svim elementima po horizontali i vertikalni; tesno povezan i integrisan u sistem vaspitanja i obrazovanja u društvu; strogo usklađen sa potrebama razvoja celovite ličnosti; zasnovan na naučnim i opštekulturnim vrednostima; koncipiran sa gledišta permanentnosti obrazovanja; ekonomičan i racionalan; stabilan, ali istovremeno i dovoljno elastičan i adaptibilan; baziran na jedinstvu nastavnog i naučnog rada.

Princip jedinstva vojnog školskog sistema. Suština je u tome da se školskim sistemom obezbeđuje jedinstvo svih elemenata njegove strukture. Po horizontali to znači da je data dovoljna zajednička podloga, a po vertikalni — da se svi elementi moraju nadgrađivati jedan na drugi i predstavljati stepenastu celinu. U protivnom, nije moguće govoriti o jedinstvu sistema, a to je uvek, u svim okolnostima, pa i u našem dosadašnjem sistemu školstva, predstavljalo veliku smetnju njegovom razvijanju.

Jedinstvo sistema podrazumeva njegovu unutrašnju koheziju — prelaznost, prelivanje elemenata jednog u drugi. Takva prelaznost je u nas donekle obezbeđena kod školovanja oficira, ali ne i između sistema školovanja oficirskog i podoficirskog kadra. I u mnogim sistemima vojnog školstva to predstavlja ozbiljan problem, utoliko izraženiji zbog tendencije da se školski sistemi (mada, postoje i obratni procesi) sve više upotpunjavaju novim strukturalnim elementima,

Princip jedinstva školskog sistema usvojen je u našem društvu, a smatra se, inače, da je to zahtev po kome se meri progresivnost školstva.

Princip integrisanosti vojnog sistema vaspitanja i obrazovanja u sistem vaspitanja i obrazovanja u društvu. Kao što je Armija deo društva, tako je i vojni školski sistem samo deo školskog sistema u društvu! Takav stav je prihvaćen gotovo u svim armijama, kao iz principijelnih (jedinstvo karaktera društva i armije) tako i praktičnih razloga.

Međutim, naš sadašnji školski sistem se samo delimično uklapa u društveni; pretežno je usmeren na zadovoljavanje vojnih potreba, a društvenih samo u meri u kojoj se preklapaju sa vojnim. Ne postoji prelaz od vojnog sistema na društveni i obratno. Kada je ta veza i obezbeđivana bila je više formalna (radi stepena priznanja školske spremne ili određenih statutarnih prava). Zato ako prihvatimo stav da je vojni školski sistem samo element sistema vaspitanja i obrazovanja u društvu, i vojne škole bi trebalo uključiti u školski sistem u društvu (programski, u pogledu kvalifikacija i dr). Za sada je to rešeno samo za tehničke škole. Sticanje civilnih diploma omogućilo bi nesmetano zapošljavanje u građanstvu, u slučaju odlaska iz vojske; ovo bi veoma podsticajno delovalo na javljanje kandidata za vojne škole, na učenje, i omogućilo bi da se jedan broj starešina kraće zadrži u Armiji, a po izlasku iz vojske lako uklopi u građanski život.

Zahtev za jedinstvom vojnog i društvenog sistema vaspitanja pretpostavlja da veza bude i obratna — na svim nivoima, da se nivo školovanja u društvu prizna ne samo kao preduslov za određeno vojno školovanje, već i kao element toga školovanja. Danas je taj prelazak omogućen na nivou srednje škole (određenih smerova), a samo delimično na nivou fakulteta (za nekoliko vojnih profila). Takva rešenja su već usvojena u nekim armijama i postoje dosta bogata pozitivna iskustva.

To znači da bi pojedine kategorije starešinskog kadra trebalo stvarati doškolovanjem u Armiji posle završetka odgovarajućih škola u građanstvu. Na taj način mogli bismo regrutovati veliki deo specijalista, pa čak i veliki deo starešina za dužnosti u komandama. Inače, trebalo bi zauzeti načelan stav da se u Armiji školuju samo oni specijalisti koji se ne mogu školovati u građanstvu. Broj takvih bi se pažljivom analizom i kompariranjem naših potreba sa programskom osnovom škola u građanstvu znatno povećao (ekonomisti — intendanti, muzičari — vojni muzičari i gotovo sve oblasti društvenih nauka, i sl.).

Zahtev za jedinstvom vojnog i građanskog školskog sistema upućuje i na to da bi svagde tamo gde se izučavaju isti nastavni sadržaji, a naročito tamo gde nije moguće do kraja uskladiti planove školovanja sa planovima određenih škola u građanstvu, trebalo ići na to da predmeti vojnog školovanja budu podudarni predmetima u odgovarajućim (po nivou) školama u građanstvu i da se omogućiti priznavanje položenih ispita.

Vojni školski sistem trebalo bi optimalno približiti sistemu školstva u društvu i radi maksimalnog korištenja nauke, tehnike, pozitivnih iskustava odgovarajućih naučnih i nastavnih ustanova u zemlji, materijalnog obezbeđenja i popunjavanja nastavničkim kadrovima.

Princip usklađenosti vojnog školskog sistema sa opštim potrebama razvijanja socijalističke ličnosti. Nije dovoljno da školski sistem zadovoljava samo potrebe armije i društva, već i potrebe pojedinaca. Konkretnije, to znači da se sistemom mora omogućiti razvijanje svih sposobnosti starešina: intelektualnih, moralnih, fizičkih, estetskih i dr. U vezi s tim nužno je da se profilira školovanje i biraju sadržaji, odnosno određuje organizacija školovanja. Do sada je ovaj zahtev samo delimično ostvarivan, ukoliko je bio vezan za vojne potrebe. To je često (naročito na nekim nivoima) dovelo do zapostavljanja opštih znanja i sposobnosti, kulture i razvijanja estetskog vaspitanja starešina. Ako prihvatimo stav da se vojno vaspitanje mora uklopiti u društveno i da njime treba razvijati iste one lične vrednosti, samo sa naglašenijim vojnim dimenzijama, i u ovom pogledu se ponešto mora menjati.

Ovaj zahtev uključuje i pretpostavku da školski sistem omogućujući da se uspostavi veći sklad između ličnih i opštih interesa. Ispunjavanje ovog zahteva je teško ne samo u vojnom nego u bilo kom školskom sistemu. Jer, ne može se poći samo (niti prvenstveno) od interesa i želja polaznika, već od ciljeva školovanja. Ali on se može uvažavati tako što će se u nastavi afirmisati ličnost pojedinca, što će se čovek stavljati u situaciju da aktivno stiče i usvaja znanja.

Princip demokratičnosti školskog sistema. Ovaj princip je velika tekovina modernog školstva. Suština je u tome da vaspitanjem i obrazovanjem treba jačati svest i sve osobine čoveka, međuljudske odnose i dr. da bi se formirale ličnosti koje će se odlikovati širinom shvatanja i slobodom mišljenja, samostalnim i slobodnim rasuđivanjem.

Taj zahtev je na prvi pogled suprotan poznatom principu subordinacije koji je i danas jedan od najbitnijih principa organizacije armije. Međutim, suprotnost je više formalna nego stvarna. Princip subordinacije ne isključuje poštovanje prava i slobodnog odlučivanja čoveka, već ga u našoj armiji pretpostavlja. Isto tako, i princip demokratičnosti, onako kako ga shvatamo, nije suprotan principu subordinacije. Radi se o tome da ova dva principa treba gledati u jedinstvu, odnosno da, zalažući se za vojnu subordinaciju, ne zaboravimo čoveka i da njome ne gušimo njegova prava, već da ta subordinacija bude upravo rezultat svesnog potčinjavanja. Obratno, svaka demokratija podrazumeva centralizam, poštovanje odluka rukovodstva. Prirodno je da takav centralizam i uticaj rukovodstva dođe više do izražaja u vojsci.

Zahtev za demokratičnošću školskog sistema ima i drugu dimenziju — da školski sistem bude jednako dostupan svim člano-

vima društva. Ovo se optimalno teži realizovati u Armiji (po socijalnoj, nacionalnoj i drugim društvenim strukturama).

Princip permanentnosti vaspitanja i obrazovanja. Ovaj zahtev povezan je sa zahtevima jedinstva školskog sistema i potrebe integracije vojnog u društveni školski sistem.

Sušтина je u tome što se u postavljanju školskog sistema mora početi od toga da je današnji naučni razvoj takav da nameće obavezno da se obrazovanje starešina produži na ceo život i da se tako olakša ovladavanje novim dostignućima. U vreme kada su promene u sredstvima naoružanja i njihovoj primeni bile spore, starešine su se mogle obrazovati u pripremačkoj fazi gotovo za ceo period službe. Ubrzavanje tih promena dovelo je do novih potreba, te je i školski sistem rastao po nivoima; danas u svim armijama postoje višestepeni školski sistemi, dopunjeni sistemima kurseva i drugih oblika kraćeg osposobljavanja starešina.

Međutim, sve to je, ipak, nedovoljno. Zato se sve jače naglašava da obrazovanje treba protegnuti na ceo radni vek starešina. Pošto nije moguće do te mere proširiti školstvo, ističe se potreba intenzivnog samoobrazovanja. Ono postaje bitan element školskog sistema. Škole imaju funkciju osposobljavanja za samoobrazovanje i da ga razviju kao svoju integralnu komponentu. U vezi s tim i vanredno školovanje postaje stalni oblik, jedno od sistematskih rešenja.

Princip zasnovanosti školskog sistema na naučnim, tehničkim i opštekulturnim vrednostima. — Smisao zahteva je jasan; on implicira da školski sistem uključi u sebe sva naučna, tehnička i ostala kulturna dostignuća. U protivnom, ako ne bude na nivou nauke, ako ne bi uključio savremeno, on neće uspešno pripremati starešine, a time neće ispuniti osnovnu funkciju.

Princip jedinstva nastavnog i naučnog u školskom sistemu. U okvirima samog školskog sistema treba da se odvija naučni rad, da se istražuju naučne činjenice i zakonitosti koje će poslužiti kao osnova za unapređivanje nastavnog rada, ali imaju i širi značaj. Ovaj zahtev je prihvaćen na svim nivoima visokog školstva, a delimično i na srednjem.

Naučni rad je integrisan u vojni školski sistem gotovo u svim modernim armijama, posebno socijalističkih zemalja. Ukoliko je viši nivo školovanja, utoliko bi nastava morala sve više poprimiti karakter naučnog rada, nastavni predmeti karakter naučnih disciplina, a nastavni kadar kvalitete naučnika. To se odnosi na sve oblasti nauke u vojsci.

Prihvatanje jedinstva naučnog i nastavnog u našem školstvu nametnulo bi i određene obaveze u odnosu na profilisanje školovanja, izradu nastavnih programa, postavljanje režima školovanja, kao i u odnosu na nastavnički kadar (izbor, opterećenje, stimuliranje i sl.).

Princip racionalnosti i ekonomičnosti školskog sistema. Materijalna sredstva koja se izdvajaju za potrebe vojnog školstva neprekidno rastu (ona su inače veća nego za bilo koje druge škole — besplatno školovanje, stanovanje, ishrana, odeća, materijal i pribor i dr.) zbog stalnog proširivanja nivoa školstva, potrebe poboljšanja materijalne baze i produženja školovanja. Zato je značajna svaka ušteda.

Razlozi neekonomičnosti vojnog školstva su i u tome što se u određivanju profila starešina često ide u usitnjavanje, a što dovodi do stvaranja velikog broja minijaturalnih škola. Sada imamo školski sistem u kome svaka škola, svaki rod i služba nastoje da iškoluju stručnjaka od početka do kraja, te se u svim školama izučavaju i bazične i specijalističke discipline. Zato se u nekim našim školama osposobljava mali broj starešina, a ima škola u kojima je broj nastavnika (zbog velikog broja nastavnih predmeta) znatno veći od broja slušalaca. Rešenja se mogu tražiti jedino na planu globalizacije profila (uz dovoljno usavršavanje specijalizacije), što bi omogućilo i grupisanje škola.

Rasturenost škola ne doprinosi takođe racionalnosti školskog sistema; komunikacije između škola su teže, saradnja slabija, sticanje iskustava otežano itd. Koncentracijom škola doprinelo bi se i smanjivanju broja nastavnika i povećavanju njihovog stručno-naučnog nivoa.

Racionalnost školskog sistema treba posmatrati i s obzirom na njegovu vremensku dimenziju. Ipak, materijalnu, vremensku i kadrovsku racionalnost školskog sistema ne bismo ni u kom slučaju smeli suprotstaviti kvalitetu osposobljavanja.

Princip stabilnosti školskog sistema. Čvrstim planiranjem i dugoročnom orijentacijom postiže se maksimalna racionalnost, pozitivna motivacija i uverenje u ispravnost obrazovne politike. Obratno, često menjanje organizacije školstva (ako za to ne postoje krupni razlozi) slabi poverenje u školski sistem i motivaciju, unosi nevericu da je jasno šta se želi. Nestabilnost ima i druge negativne posledice: u pogledu postizanja maksimalne racionalnosti organizacije, materijalnog obezbeđenja; osposobljavanja nastavničkog kadra, udžbenika i dr.; nesigurnost ne pogoduje ni nastavnom ni naučnom radu. Zato se preporučuje da se promene u školskom sistemu vrše samo kada za to postoje veoma ozbiljni razlozi.

Princip dinamičke adaptibilnosti školskog sistema. U izvesnoj meri suprotan je principu stabilnosti. Suština je u zahtevu da se stalno iznalaze organizaciona, sadržajna i metodička rešenja koja će biti odraz novih potreba (društvenih, vojnih) i da se integrišu u školski sistem kako bi se neprekidno usavršavao.

Ipak, ovaj princip treba posmatrati u jedinstvu sa prethodnim. Zahtev za stabilnošću znači da se školski sistem mora tako koncipirati, da se njegove osnovne konture ne menjaju svaki put kada su potrebne korekture; zahtev za adaptibilnošću ukazuje na to da u okviru opšte koncepcije orijentacije, i ne menjajući je, treba

u školski sistem unositi promene u skladu sa naučnim i društvenim razvojem, sa razvojem tehnike i naoružanja, organizacije armija i dr.

*

Pored navedenih sistema našeg školstva mogu se postaviti i drugi zahtevi. Jedan od takvih jeste i oštra selektivnost polaznika koja je inače imanentna svim školama u građanstvu posle osnovnog školovanja. Bez uvažavanja selektivnosti u početku i u toku školovanja, ne može se govoriti o povećavanju kvaliteta zahteva. Razne probleme popune kadrom trebalo bi rešavati na drugi način, a kako se pokazuje, takve mogućnosti postoje.

*

Na istaknute principe treba gledati u jedinstvu. Svaki izražava određene zahteve, ali svi zahtevi se ne mogu do kraja ispuniti nijednim školskim sistemom. Ponekad su i međusobno suprotni. Zato se mora uvek određivati njihov konkretan odnos, a on bitno zavisi od ciljeva školovanja.

STRUKTURA I ELEMENTI ŠKOLSKOG SISTEMA

Zbog važnosti koju imaju u čitavoj koncepciji, struktura i elementi sistema školovanja se u praksi najviše razmatraju. O njima se često jedino i govori, mada su samo posledica realizacija idejnih osnova koje su već navedene.

Struktura i elementi školskog sistema određuju se prema profilima starešinskog kadra. Do njih se dolazi na osnovu primene naučnih metoda i dugotrajnog pažljivog istraživanja. Zato nedostatak takvih rezultata onemogućava da i ovde sigurnije zastupamo određena gledišta.

Elementi strukture. Uvažavajući izložene principe dolazimo do zaključka da bi, pre svega, školski sistem trebalo da u svojoj osnovi bude jedinstven (imajući u vidu i aktivni i rezervni starešinski kadar). Ovde će, ipak, biti reči samo o aktivnom kadru, zbog ograničenog prostora. Zamisao za osposobljavanje rezervnih starešina nazire se iz rešenja koja se predlažu za aktivne.

Pre svega, a u vezi sa već iznesenim stavovima i principima, trebalo bi razmotriti mogućnosti postojanja jedinstvenog profila aktivnog starešine koji bi obavljao dužnosti ranga komandira voda i naviše, zavisno od svojih sposobnosti, razvoja ispoljenih u toku službe. To bi omogućilo da školski sistem za sve aktivne starešine bude potpuno jedinstven, s tim što bi mogla da postoje dva stepena školovanja (umesto sadašnjeg znatno većeg broja). Na taj način izbeglo bi se suviše veliko usitnjavanje elemenata strukture i skratio proces osposobljavanja.

Prvi stepen školovanja mogao bi imati dva nivoa. Na prvi nivo školovanja, trajanja 3 godine, primali bi se kandidati sa završenom srednjom školom. U okviru njega školovao bi se stalni oficirski kadar i oficirski kadar skraćenog roka službe (ročni oficirski kadar) za dužnosti komandira voda i zaključno sa dužnošću ranga komandira četa. I jedni i drugi napredovali bi do kapetana I klase. Po završetku školovanja sticalo bi se i građansko obrazovanje nivoa prvog stepena studija, odnosno više škole (kandidati bi dobijali i vojno i građansko svedočanstvo — inžinjera, nastavnika i sl. — uz postojanje dva smera: prirodnog i društvenog), kao što je to već usvojeno za tehničke škole.

Ovakvom koncepcijom omogućilo bi se da se u Armiji školuje dosta veliki broj starešinskog kadra za najniže oficirske dužnosti. Tako bi se rešio i problem deficitarnog kadra. Uvođenjem skraćenog roka službe (ugovornog roka), na te dužnosti postavljale bi se mlađe starešine, što je danas svojevrsan problem. Osim toga, otklonile bi se negativnosti starešinske piramide, pošto bi veliki deo kadra koji bi popunjavao najniže dužnosti bio promenljiv, jer bi posle određenog vremena provedenog u Armiji odlazio u građanstvo; u Armiji bi se dalje školovali oficiri stalnog sastava. Na taj način olakšao bi se i problem daljeg razvoja ovog kadra, sve do najviših činova, što je u sadašnjoj koncepciji školstva i starešinskog kadra nemoguće i stvara krupne probleme.

Može se posumnjati da li bi postojala dovoljna stimulacija za javljanje kandidata za ročne oficire. Iskustva armija koje su prihvatile takva rešenja dokazuju da to ne predstavlja veći problem. Za vreme školovanja od 3 godine završavala bi se vojna škola, ali bi se dobilo i više građansko obrazovanje i odslužio vojni rok. Ako bi se rešila i pitanja dovoljnog materijalnog stimuliranja, moglo bi se sa sigurnošću računati da bi izbor kadra bio zadovoljavajući.

Posle završetka prvog nivoa školovanja kandidati bi se proizvodili u čin, vršila bi se selekcija i oni koji se odluče za stalnu vojnu profesiju i imaju odgovarajući uspeh, nastavljali bi školovanje još dve godine (ili većina takvih). Jedan deo mogao bi se slati i na fakultete u građanstvu, za koje postoji interes Armije, a nema mogućnosti za osposobljavanje u vojsci ili popunjavanje Armije na drugi način.

Starešinski kadar na ovom nivou školovao bi se za dužnosti počev od komandira čete naviše, a od građanskog obrazovanja dobijao bi fakultetsku spremu, određenog smera, zavisno od škole (diplomirani inžinjeri, profesori matematike, fizike i sl.). Ovo bi bio stalni kadar, visokih sposobnosti namenjen za stalnu službu (komandi, naučni kadar i dr.), koji bi se razvijao do najviših dužnosti, ali bi u slučaju odlaska iz vojske imao osiguranu građansku profesiju.

Na taj način osigurao bi se i na prvom i drugom nivou prelazak od vojnog zanimanja na građansko, što bi predstavljalo nesumnjivo snažnu motivaciju za prijavljivanje za vojne škole. Ali, isto tako trebalo bi omogućiti i prelazak od građanskog obrazo-

vanja na vojno. Za sada je to omogućeno samo na nivou srednje škole (određenog smera), ali ne i kasnije. Radi jedinstva vojnog i društvenog sistema školovanja i zadovoljavanja armijskih potreba, trebalo bi omogućiti da oni koji su završili prvi stepen studija u građanstvu stupaju u Armiju i da posle jednogodišnjeg školovanja (2 godine fakulteta i 1 godina vojnog školovanja) postanu oficiri u ročnom sastavu, a pod određenim uslovima da mogu preći i u stalni sastav. Isto tako, onima koji završe odgovarajuće fakultete u građanstvu trebalo bi dozvoliti da stupe u stalni oficirski sastav, posle završetka vojnog školovanja od godinu dana. Na taj način mogli bismo popunjavati veliki broj starešinskog kadra koji će biti na dužnosti u komandama, ali ne i na komandnim dužnostima. Proširila bi se sadašnja praksa koja takve mogućnosti predviđa samo za neke stručne kadrove (lekare, inženjere) i na veliki deo ostalih. Verovatno bi bilo moguće regrutovati veliki broj oficira sa završenim fakultetima društvenih nauka, pa i kadrova koje sada školujemo u nekim vojnim školama. Takva rešenja znatno bi pojeftinila sadašnji školski sistem.

Ovakva koncepcija prvog stupnja u skladu je sa već istaknutim principima; ona obezbeđuje jedinstvo sistema, punu integritetnost vojnog u društveni sistem školovanja, racionalnost, ekonomičnost i dr. Ona je u skladu sa sadašnjim potrebama Armije i omogućava da se mnogi, danas vrlo značajni problemi reše na zadovoljavajući način. Možda bi se jedino moglo prigovoriti da starešine osposobljavane na ovaj način ne bi dobile i solidno vojno obrazovanje. To, međutim, izgleda samo u prvi mah, jer bi se komandnom delu starešina omogućilo da završi veoma sistematično sve odgovarajuće vojne škole i stekne vrlo široku (neuporedivo širu nego danas) opštu kulturu i stručna znanja, stvorila bi mu se mogućnost napredovanja i time još jače stimulirao na samobrazovanje. Ročne starešine koje bi zauzimale samo niže položaje bile bi takođe dovoljno osposobljene. One bi imale višu spremu u građanstvu koja bi im omogućila i da steknu solidno vojno obrazovanje u periodu od godinu dana. Njihove sposobnosti bile bi u svakom slučaju neuporedivo veće nego što su sposobnosti podoficira ili stažista koji se danas nalaze na tim dužnostima.

Sem iznete, moglo bi se govoriti i o jedinstvenoj, celovitoj petogodišnjoj koncepciji prvog stupnja — da se sav starešinski kadar školuje do nivoa fakultetskog obrazovanja i da se za ročne oficire uzimaju takođe kandidati sa završenim fakultetom u građanstvu. Ali, ma koliko primamljivo, ovo nam se u sadašnjim okolnostima čini nerealnim i skupim. O tome se može govoriti kao idealu koji bi se kasnije realizovao. Prelazak na takva rešenja je omogućen već iznetom koncepcijom prvog stupnja, što je takođe njena bitna prednost).

Drugi stepen školovanja nadograđivao bi se na prvi. On bi takođe mogao imati dva nivoa. Prvi nivo bio bi ono što je otprilike sada VVA, a drugi ono što je Ratna škola (nešto proširen). Na oba nivoa školovao bi se profesionalni starešinski kadar.

U pogledu građanskog obrazovanja, i jedan i drugi nivo predstavljali bi određeni kontinuitet, ali zbog prirode ovih škola one se ne bi mogle vezivati za više nivoe obrazovanja u građanstvu, izuzev kad je reč o ratnoj veštini. Naime, vojno školstvo se po prirodi razlikuje od školstva u društvu što na najnižim nivoima (početno školovanje) postoji najviši stepen specijalizacije, a naučni rad je vezan za takvu specijalizaciju. Ukoliko se ide na više nivoe vojnog školovanja, sve je manje specijalističkih znanja i više opšteg, međudisciplinarnog, onog što je neophodno za celinu ratnih dejstava. Zato bi i sticanje akademskih i naučnih zvanja trebalo vezivati za prvi stepen vojnog školovanja (koji bi po svemu trebalo da bude ravan fakultetima), kao što je to i u građanstvu. Za drugi stepen vojnog školstva trebalo bi vezivati samo sticanje naučnih zvanja iz oblasti ratne veštine, pošto bi se upravo na tom stepenu (na jednom i drugom nivou) i najviše produbljavala operativno-taktička znanja starešina.

Ovde je data samo zamisao strukture školskog sistema za aktivni starešinski kadar (oficire). Nije bilo moguće ulaziti u zamisao školovanja starešina iz ročnog sastava (koji kadar bi primio i veću ulogu i zamenio podoficirski na jednom delu dužnosti do komandira odeljenja. Posebno bi bilo interesantno razmotriti i koncepciju školovanja stručnog kadra — tehničara koji bi zamenio podoficire na dužnostima koje oni sada obavljaju kao kvalifikovani i visokokvalifikovani radnici. Ali, iz iznetih mogu se, u grubom, sagledati i ova rešenja, pošto se na njih nadograđuju.

Grupisanje školstva. Drugo važno pitanje iz oblasti strukture školskog sistema je grupisanje školstva. Već je rečeno da je naše školstvo suviše rasparčano, do čega je došlo zahvaljujući težnji da svaki rod, služba, odnosno vid, osposobljava u celini kadar za sebe. Takva rešenja, ma koliko u prvi mah izgledala opravdana, nisu racionalna.

Takođe je istaknuto da današnji nivo nauke, i pored specijalizacije, sve više ukazuje na potrebu interdisciplinarnog prilaženja problemima. S druge strane, novine su suviše brze, a to ne ide u prilog specijalističkog osposobljavanja. Zato se sve više dolazi do zaključka da je bolje stvoriti šire profile, da se daju šira opšta znanja koja bi poslužila za kasnije lakše dobijanje specijalističkih. Drugim rečima, umesto uske specijalizacije preporučuje se orijentacija na opšte profile koji bi se u završnom delu školovanja orijentisali više ka struci.

U prihvatanju takvog stava leže velike mogućnosti grupisanja škola. Moglo bi se ići na zajedničke programe koji bi se kasnije delili po specijalnostima, a time bi se učinile velike uštede u nastavničkom kadru, dobila bolja mogućnost selekcije, postiglo bolje materijalno obezbeđenje nastave i dr. Sadašnji raspored školskih objekata i neki drugi razlozi ne bi u prvi mah išli tome u prilog, ali bi prelazak mogao biti postepen i elastičan, tako da ni to ne bi predstavljalo veliku smetnju.

Postiglo bi se da se stvore dva ili najviše nekoliko velikih školskih centara: tehnički i opšteovjni. U tehničkom bi se mogao školovati sav starešinski kadar za određeno vreme u tehničkim disciplinama (što postaje sve više element opšteg obrazovanja starešina), a kasnije bi došlo do podele. Svaki od ovih centara imao bi određene smerove (fakultete) koji bi davali rodovske specijalnosti (možda i za vidove). Prednosti koje bi se na ovaj način dobile su očigledne.

STRUČNO-ANDRAGOŠKE PRETPOSTAVKE ŠKOLSKOG SISTEMA

Izuzetna zamisao školskog sistema podrazumeva niz pratećih rešenja i vrlo značajnih pretpostavki da bi se sistem mogao realizovati. Osnovne su: stalno ispitivanje obrazovnih potreba sistematsko planiranje (u globalu i po profilima); izgrađena metodologija planiranja i njeno stalno usavršavanje; visok nivo naučnih kadrova i njihovo permanentno osposobljavanje; stalno usavršavanje uslova i visokoškolska organizacija obrazovno-vaspitnog procesa.

Ispitivanje obrazovnih potreba je pretpostavka ne samo zasniivanja već i dalje dogradnje sistema. Ono mora biti stalni zadatak posebnih organa, a do promena bi dolazilo samo kada se toliko kvantitativno nagomilaju da prelaze u nov kvalitet. Najčešće bi predstavljale samo doradu, doterivanja sistema.

Sistematsko planiranje podrazumeva postojanje relativno čvrstih profila i određenih ciljeva školovanja koji bi poslužili za zacrtavanje orijentacije školstva u relativno dužem vremenskom periodu. To takođe podrazumeva postojanje specijalista koji će pratiti razvoj nauke, sagledavati novine i šta je preživelo, upoređivati to sa potrebama i koncipirati planove, odnosno intervenisati u postojećima. Zato treba razraditi i adekvatnu metodologiju.

Naša kadrovska baza je danas takva da u određenim oblastima može otežati prelazak na visokoškolski sistem. Ne radi se samo o nepostojanju ili malom broju adekvatnih naučnih zvanja, već o nedovoljnoj specijalizaciji kadrova i nedovoljnoj spremi u pojedinim oblastima. Takvo stanje nametalo bi potrebu za odgovarajućim prelaznim rešenjima. Izlaz bi se mogao tražiti u angažovanju većeg broja stručnjaka iz građanstva za veliki deo naučnih disciplina koje su istovetne ili približne onima što se već izučavaju u građanstvu, i u usmeravanju najboljih starešina na sticanje odgovarajućih naučnih zvanja. Plansko usmeravanje naučnih kadrova, pomaganje i stimuliranje, morali bi postati element naše stalne školske i kadrovske politike, jer se bez toga ni u kasnijoj fazi neće moći ne samo unapređivati nego ni pratiti nauka.

Uslovi školovanja u većem broju slučajeva su danas dosta slabi i nisu na nivou onoga što zahteva savremeni vojni školski sistem. Kada bi se ostvarilo grupisanje škola, moglo bi se ići i na uređivanje savremenih objekata za nastavu (koji su inače skupi),

što u sadašnjim okolnostima nije moguće za sve škole. Organizacija vaspitno-obrazovnog procesa trebalo bi takode da bude predmet stalne pažnje. Trebalo bi izvršiti dobre pripreme da se visokoškolski sistem racionalno adaptira na naše uslove. To bi zahtevalo niz promena u režimu, uključujući i prihvatanje selekcije kao principa.

Uslov racionalnih rešenja u organizaciji školskog sistema i njegovih elemenata nalazi se u razvijanju naučnoistraživačkog rada. Škole moraju postati naučni centri istraživačke aktivnosti koji će doprinositi i podizanju nivoa nastavnog rada i naše nauke (ne samo u vojsci, već i u društvu) uopšte. Da bi se to moglo ostvariti potrebno je imati u školama odgovarajuće uslove, uključujući i pružanje mogućnosti nastavnicima da se sistematski bave naučnim radom u okviru katedri, stvaranje posebnih organa u te svrhe i stalno jačanje materijalne baze i ličnih stimulansa.*

Pukovnik
dr Ilija MRMAK

---

* Učinjen je pokušaj da se izlože osnovne ideje organizacije školskog sistema koja bi, po mišljenju autora, odražavala naše sadašnje potrebe u osposobljavanju starešinskog kadra. Razumljivo je da sve ideje nisu mogle na ovom mestu biti potpunije prezentirane, niti su sva rešenja koja se predlažu po prirodi takva da ne zahtevaju i posebne analize i diskusije. Potreba za tim je utoliko veća što bi se radilo o dosta krupnim zahtevima u naš školski sistem.

Svesni smo toga da bi prihvatanje iznete koncepcije ili krupnijih izmena u našem školskom sistemu zahtevalo i prelazna rešenja. Ali, trebalo bi postaviti i razraditi koncepciju kao ideal koji bi se postepeno ostvarivao.